

Svájci tipográfia – plakátok az 1950-es 1960-as évekből

Monhor Viktória

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum körút 6-8.
(viktoria.monhor@gmail.com)*

Összefoglaló

Jelen esszében a svájci tipográfia („Swiss Style”) által az 1950-1960-as években alkotott plakátokat vizsgálom. Fontosnak tartottam először a svájci stílus kialakulását részletezni (gyökerek), majd a modern stílus részletesebb kifejtése után térek rá az 1950-60-as évek plakátjaira. E plakátok egy része tisztán tipográfiai alkotás. Jellemző továbbá a fotográfiák használata a plakátokon. E tényezők azokban soha nem önkényesen történnek, hanem a tisztán funkcionális céllal, a tiszta, átlátható kompozíciót szem előtt tartva. Ezeknek (is) köszönhető, hogy e stílus meghódította a világot.

Kulcsszavak: bauhaus, konstruktivizmus, helvetica, svájci stílus, Jan Tschihold

Abstract

In this essay I examined posters from the 1950's 1960's, which was made in „Swiss Style”. Firstly I wrote about the born of swiss style, then about the modernism. Some of posters, which were made in swiss style were „clearly” typographic works. An other typical thing is using photographs in posters. Using this issues were never arbitrary. The main reason was the clear functionalism and the clear composition – due to this things, the swiss style became a world-wide famous typographic style.

Keywords: bauhaus, constructivism, helvetica, swiss style, Jan Tschihold

---

Esszémben a svájci tipográfia 1950–60-as években alkotott plakátjait, azok jellegzetességeit vizsgálom. Fontosnak tartottam, hogy ezen időszak plakátjainak tárgyalása előtt „kitérőt” tegyek a sváci stílus („Swiss Style”) kialakulásának körülményeire, az előzményekre, illetve e stílus gondolatiságára, alapelveire. Az előzmények és a kialakulás kérdésköre utána térek rá az 1950-as 1960-as évek plakátjainak bemutatására.

Út a svájci tipográfia felé – Bauhaus, konstruktivizmus, modernizmus –, avagy a gyökerek

A svájci stílus („Swiss Style”) 1950-es évekbeli létrejöttének gyökerei a XX. század első felének izmusához, művészi irányzataihoz nyúlnak vissza.

A modern művészet, a modern stílus a XX. század első évtizedeiben lezajlott drámai változásokra adott válaszként fejlődött ki. Az új elméletek a tudományban, művészetben és építészetben lökést adtak az új felfogásoknak. Ezt az időszakot a szociális felfordulás és politikai nyugtalanság jellemezte; a cselekvés régi módját hatástalannak tekintették a régi világban és úgy tűnt, hogy a modern problémák modern megoldást

követelnek. Több stílus és az őket eredeztető filozófia reakciós és rövid életű volt, ennek ellenére inspirált másokat kérdésfeltevésekre és kísérletezésre.

Amy Dempsey A modern művészet története című művében az 1900–1918 közti időszakot a modern világ modernizmusai, az 1918–1945 közt időszakot pedig az új rend keresés összefoglaló címeikkel illetve. Ezek igen szemléletes meghatározások, a továbbiakban még kitérek rájuk. Az 1900–1918 közti időszakból a konstruktivizmus (2. kép) emelhető ki, mint a svájci stílus egyik gyökere. A húszas évek eleje és közepe volt aranykora. Az új társadalom szolgálatában az orosz konstruktivista művészek annak a formatervezésnek szentelték magukat, amely magába foglalt a bútortervezést, a tipográfiát, a kerámiát és a jelmeztervezést. El Liszickij így nyilatkozott a moszkvai Pravda-épület tervét elemezve, 1929-ben: „Minden kiegészítő elem, a feliratok, hirdetések, órák, hangosbeszélők, még a felvonók belseje is szerves részként illeszkedik a tervbe, együtt egységes egészet alkot. Ez a konstruktivizmus esztétikája.” (Dempsey, 2003). Liszickij gondolatából a szerves rész és az együttes egész szókapcsolatokat emelném ki, melyek előrevetítik a svájci stílus funkcionális jellegét.

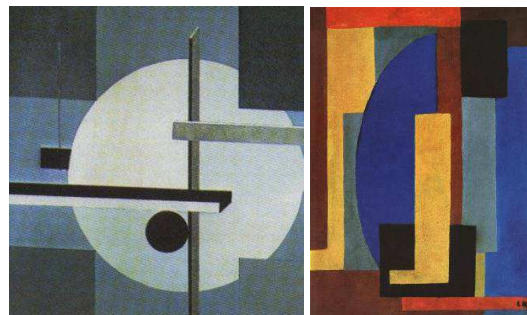
Az 1918-1945 közötti korszakból a Bauhaus (*I. kép*) említendő meg, mely huszadik század egyik leghíresebb formatervezési irányzata. A Bauhausban eltérő filozófiák egyesültek egy koherens designelméletbe, ami a ma művelt művészetek és design legnagyobb részének alapjává vált. Egy képviselőjét, Gropius nyilatkozatából idéznék: „Tiszta, organikus építészetet akarunk megteremteni, amelynek sugárzó és fedetlen a belső logikája, nem terhelik hazug homlokzatok és trükkök; olyan építészetet akarunk, amely alkalmazkodik gépekkel, rádiókkal és gyors motorjárművekkel teli világunkhoz, olyan építészetet, amelynek funkciója formájának függvényében világosan felismerhető.” (Dempsey, 2003). A funkción itt is óriási hangsúly van, a másik kiemelendő gondolat pedig az akkori kortárs világhoz való alkalmazkodás. A Bauhaus-intézmény kapuja ugyan 1933-ban bezárult – a nemzetszocialisták bezáratták –, de a Bauhaus-eszme mégis eleven maradt. Az emigrálásra kényszerült tanárok és diákok a Bauhaus szellemiségét szerte a világban terjesztették. A Bauhaus által képviselt funkcionális formatervezés szellemisége a XX. század egyik meghatározó tényezőjévé vált. (Dempsey, 2003)

1. kép Bauhaus poszterek Forrás: <http://www.bauhaus.co.il/>

Fontos megemlíteni a Bauhaus prominens alakját Moholy-Nagy Lászlót, aki a tipográfiával kapcsolatban három elsődleges tényezőt említett, melyek a mai modern tipográfia sarokköveit képezik. E három tényező a következő: a világos érthetőség kiemelkedő fontosságú, a kommunikációt nem

szabad korlátozni a megjelenítés régi stílusával vagy esztétikai előítéleteivel, a betűket és szavakat nem szabad önkényes formákba kényszeríteni. Ezen tényezőket tovább formalizálta Jan Tschichold a *Die neue Typografie* című könyvben, ezzel megközelítést, alapokat nyújtva ahhoz, amit most általánosan svájci tipográfiának nevezünk. (West, 1998)

2. kép konstruktivista alkotások, balról: El Lissitzkij: *P. V. N. Proun* Albers: *Tisztelet a négyzetnek*, Kassák Lajos: *Képarchitektúra*, Forrás: <http://enciklopedia.fazekas.hu/> illetve <http://www.hung-art.hu>

A modern stílus – tipográfiai értelemben; elvek és jellemzők

A modern stílus két alapaxiómája a következő: „A forma követi a funkciót” illetve „A kevesebb több” – ez irányítja a szöveg elrendezésével és könyvtervezéssel kapcsolatos döntéseket.

Miután a modern design axiómákra épül, inkább objektív és racionális mint szubjektív és önkényes. Az önmagáért való expresszivitás ki van zárva minden olyan tervből, melyben a kommunikáció (funkció) a döntő megfontolás. Csak akkor éri el esztétikai célját, ha megszabadul minden lényegtentől, ha az összes elem – miközben funkcióját szolgálja – csak olyan nagy/kicsi, sötét/világos, amennyire szükséges ahhoz, hogy hatékony lehessen. Vagyis a funkció dönti el, hogy mi kerül az oldalra; csak azok az elemek szerepelnek, melyeknek van funkciójuk, és csak akkorak, amekkorának a funkció betöltéséhez lenniük kell.

A modern művészet és tervezés átfogó alapelve az egység és változatosság közötti egyensúly megteremtése. Egység híján egység híján kaotikussá válik a modern oldal, míg változatosság híján a „kedvesebb-több”-ből „kevesebb-unalmasabb” lesz (ez a konzervatív szerzők címkéje az új stílusra).

A modern stílus tipográfiai jellemzői a következők: modern betűtípust használ, melynek jellemzői egészen eltérnek a hagyományostól. Vastag-vékony vonalak helyett állandó a vonalvastagság. A betűk talp nélküliek (jellegzetes példák: Helvetica, Univers). Ezek a modern betűtípusok a modern funkcionális felfogást tükrözik. A huszas évek modern talp nélküli

betűtípusai geometrikus alkotások, egyenes vonalakból és körökből. Tipikus példa a futura nevű betűtípus, melyet Paul Renner tervezett. Konceptiója szép, egyszerű, de nagy mennyiségű szöveg esetén nem használható, mert betűi túl hasonlóak. A betűtípusoknak egyensúlyozniuk kell az egységesség és változatosság között. Negyed évszázaddal később megszületett a helvetica és az univers. Megalkotásukkor inkább az optikai egyensúlyt tartották szem előtt, mint a geometriai konstrukciót. Ezen betűformák az olvasó számára sokkal világosabban különböznek. A modern betűtípusokat családként tervezik: különböző vonalvastagsági és szélességi változatokat egyszerre tervezik meg, egy alapvázlatból kiindulva. A modern, ideális betűtípus jellemzői a következők: talp nélküli (groteszk), szabványos 1:10 szármagasság arány, világosan különböző betűformák, nem szokatlan betűalakok. Ezen túl fontos elem az aszimmetria, mely inkább dinamikussá (aktívvá) mint statikussá (passzívvá) teszi az összképet. Míg ezzel szemben a hagyományos oldal a szimmetria által statikus egyensúlyra törekszik.

Az üres tér a modern oldal lényegi eleme. Kontrasztot támaszt a részek közt, irányítva ezzel a néző tekintetét. A dinamikus oldalelrendezés az sugallja, mintha az elemek mozognának. Ez a modern fizika világképét tükrözi, mely szerint a világ állandó mozgásban van – szemben a klasszikus newtoni felfogással, mely szerint a mindenség természetes állapota a nyugalom. (West, 1998)

“Swiss style”

Az 1950-es évek végére a grafikai tervezés svájci stílusa vált domináns stílussá, ami a kommunikációra, a modern tervezési alapelvekre és semlegességre helyezi a hangsúlyt. E stílust nevezik svájci stílusnak, vagy swiss style-nak. A svájci stílus meglepően egységes, zárt. Ez a zártság részben azon tervezési alapelvekből következik, melyen ez a stílus alapul. Mint funkcionális stílus, széles körben alkalmazható a grafikai tervezés és a vizuális kommunikáció egész területén. E széleskörű alkalmazhatóságra bőségesen találhatunk példákat Gary Hustwit Helvetica című dokumentumfilmjében. A címszereplő Helvetica szó egy betűtípust (családot) jelöl, mely alkalmazása egészen az intézmények irányító tábláitól a hirdetésekig, óriásplakátoig mindenhol jelen van (3. kép). Ez magyarázható az e betűtípus (illetve ezáltal e stílus) által sugallt emberközelséggel, illetve a tisztaságával (könnyed olvashatóság, stb.).

A swiss style a Jan Tschihold nevével fémjelzett Neue Typographie, illetve más, később hozzáadott elemek kombinálásából született. Az 1950-es évek második felére tehető kialakulása, ekkorra jöttek

létre azon elemei, melyek megkülönböztetik az öt megelőző grafikai stílusoktól. (Galgócz, 2008)

A svájci stílust megelőző – II. világháború előtti – grafikai stílusokhoz képest megemlítendő két fontos újdonság a rácsrendszerek (grid systems) használata, mellyel még tisztább, világosabban komponált kompozíciókat lehetett létrehozni (4. kép; erről bővebben a következő alcím alatt), illetve egy új betűtípus, a már említett Helvetica létrejötte, melyet Max Miedinger tervezett, 1957-ben. Megjelenését követően azonnal világsikerré vált (Hustwit, 2007).

E két forradalmi jelentőségű újítás révén a swiss style világszinten is népszerűvé vált, International Typographic Style-ként kezdték emlegetni.

A Helvetica hódítása világos érhetőségének, semlegességének köszönhető, melyre ezen időszakban (II. világháború utáni időszak) égető szükség volt. Az új rend, a rend keresése kifejeződött benne. (Galgócz, 2008)

3. kép Helvetica, repülőtér, eligazító-tábla Forrás: <http://periscopedept.wordpress.com/2009/10/27/helvetica/>

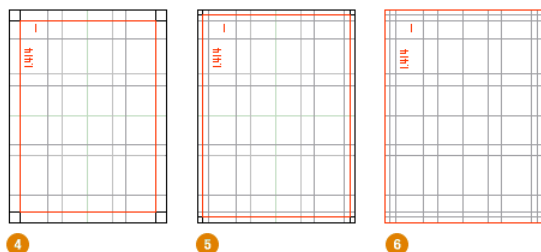
Plakátok

A Swiss Style plakátjaira a fentebb tárgyalt gondolati háttér és az ezt tükröző elemek jellemzők. Vagyis: a funkcionalitás, a tiszta átláthatóság, a modern betűtípus, illetve semmi felesleges elem. Ily módon a plakátok egy része tisztán tipográfiai alkotás (6. kép egyes plakátjai). Ezen alkotásokon a formák absztraktak, nem illusztratív célt szolgálnak. A meghatározó elemek a formák, a színek, az asszimmetria, melyek mind-mind dinamizmust keltenek, ezzel sugallva, hogy a világ állandó mozgásban van. (West, 1998)

Az 1950-1960-as évek plakátjainak alkalmazási köre széleskörű volt, s jelenleg is az: a különböző művészeti rendezvények, kiállítások posztereitől a „mainstream“ célokat szolgáló megrendelésekig egyaránt és előszeretettel alkalmazzák őket.

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
 Monhor Viktória: Svájci tipográfia – plakátok az 1950-es 1960-as évekből

Az előző alcím alatt már említett rácsszerkezetek (4. kép) használata elősegítette a világos, még tervezettebb kompozíció létrejöttét, mivel a megtervezett felületet egy láthatatlan rács (szerkezet) osztotta fel, és minden elem ehhez volt igazítva. (Galgócz, 2008)

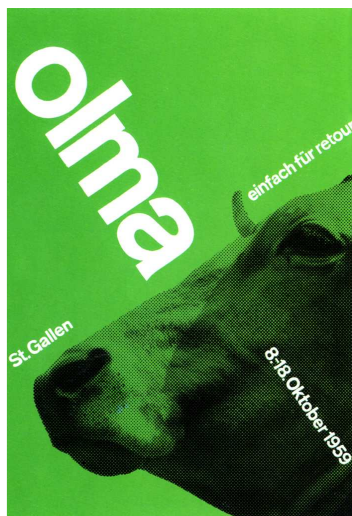

4. kép rácssysteme (grid systems) Forrás: <http://periscopedept.wordpress.com/2009/10/27/helvetica>

E stílus kedvelte a fotográfiák alkalmazását is posztereken, melynek előzményeit a 20'-as 30'-as évek poszterei is jelenthették – ezen évtizedekben is feltűntek fotográfiai alkotások, vagy grafikus alkotások (képek) a posztereken (6. kép). Az 1950-60-as évek poszterein a fotókat gyakran grafikai eljárásokkal változtatták (5. kép).

A merész színhasználat, a tisztán tipográfiai megoldások, a fotográfiák használata a posztereken nem önkényes alapon történt, hanem mindig átlátható koncepción alapult. (Hollis, 2006)

Joseph Müller Brockmann (1914-1996), a XX. század kiváló tipográfusának néhány alkotásán keresztül szemléltetve az 1950 és 1960-as évek svájci tipográfiája alkotta posztereket: kiviláglik, hogy a tisztán tipográfiai megoldást alkalmazó, minimalista-konceptualista hagyományokon alapuló plakátok domináltak (6. kép).

5. kép Plakát 1959-ből, Josep Müller-Brockmann Forrás: <http://laurahodginpdp.wordpress.com/2009/05/07/>

6. kép. Plakátok az 1950-es évekből, Josep Müller Brockmann Forrás: <http://www.flickr.com/photos/20745656@N00/> illetve <http://www.mikearauz.com>

Összegzés

A svájci stílus („Swiss Style”) 1950-es évekbeli létrejöttének gyökerei a XX. század első felének izmusához, művészi irányzataihoz nyúlnak vissza. Ezen irányzatok közül kiemelendő a konstruktivizmus és a Bauhaus hatása (West, 1998).

A modernség két alapaxiómája, mely szerint a forma követi a funkciót, illetve a kevesebb több megnyilatkozik a svájci stílus alkotta plakátokon. Domináns elemek továbbá az üres tér, mely kontrasztot támaszt a részek között, ezzel terelve a néző figyelmét; a modern betűtípusok használata, a tisztán tipográfiai megoldások, illetve az asszimetria, mely a világ állandó mozgását hivatott tükrözni.

Hivatkozások

- Dempsey, Amy (2003): A modern művészet története
- Galgócz, Gábor (2008): A Bauhaustól az International Typographic Style-ig, Tipográfiai Diákkonferencia, ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet
- Hollis, Richard (2006): Swiss Graphic Design – The Origins and Growth of the International Style 1920-1965, Laurence King Publishing
- West, Suzanne (1998): Stílusgyakorlatok – A tipográfia és az oldaltervezés hagyományos és modern megközelítése
- Hustwit, Gary (2007): Helvetica (dokumentumfilm)